

забезпечують здатність особистості усвідомлено сприймати інформаційні потоки та зберігати національні ціннісні орієнтири.

Список використаних джерел

1. Горностаї П. Громадянська ідентичність українців та її еволюція. *Проблеми політичної психології. Збірник наукових праць*. 2015. № 2 (16). С. 98–111.
2. Листопад О. А., Мардарова І. К., Листопад Н. Л. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та їх інтеграція в освітню практику: історичний контекст і сучасні тенденції. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. Педагогічні науки. 2025. Вип. 2. № 58. С. 259–272. DOI: <https://doi.org/10.31376/2410-0897-2025-2-58-259-272>
3. Листопад О. А., Мардарова І. К., Листопад Н. Л. Особливості застосування мультимедійних технологій в процесі формування цифрової культури здобувачів вищої і фахової передвищої освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. Педагогічні науки. 2024. Вип. 4 (56). С. 24–33. DOI: <https://doi.org/10.31376/2410-0897-2024-3-56-24-33>
4. Поліщук Ю. Національна та громадянська ідентичності в Україні в умовах російсько-української війни: константи та зміни. *Політичні дослідження*. 2024. № 2 (8). С. 73–93. DOI: <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2024-2-4>
5. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ : НІСД, 2011. 336 с.

МЕЛЬНИКОВ Максим Олександрович,
викладач кафедри загальної історії,
правознавства і методик навчання
Університету Григорія Сковороди
в Переяславі

МІЖ ІНЕРЦІЄЮ ТА АНАЛІЗОМ: ТЕРМІН «ПОСТРАДЯНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ» У СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ НАЦИСТСЬКОГО ОКУПАЦІЙНОГО РЕЖИМУ В УКРАЇНІ

У сучасних вітчизняних дослідженнях історії нацистського окупаційного режиму ще із 1991 р., в історіографії з'явився термін «пострадянська історіографія». Ним позначаються наукові праці істориків із тих незалежних держав, що виникли після розпаду російсько-більшовицької імперії. На

перший погляд, цей термін має суто хронологічний характер, призначений для окреслення спільного історичного досвіду. Однак при наближенні аналітичної оптики очевидним є те, що цей термін не є інструментом аналітики, а скоріше нагадує інерційну категорію, у якій приховані методологічна інституційні особливості національної історіографії.

В особливо проблемному контексті є застосування цього терміна у дослідженнях періоду Другої світової війни та нацистського окупаційного режиму. Ця тематика, що тісно пов'язана з політикою пам'яті, національною ідентичністю, деколонізацією історичних знань та й певними сучасними політичними процесами, які відбуваються у країнах Східної Європи. У цьому контексті термін «пострадянська історіографія» спрощує як реальну картину розвитку сучасної історичної науки, так і відтворює застарілі імперські підходи до реконструкції подій минулого.

Найперша проблема використання цього терміна полягає у тому, що він у суто хронологічному характері є аморфним та розмитим. Датування терміна «пострадянський» після 1991 року, не враховує ті глибинні трансформації, які відбулися у гуманітаристиці упродовж наступних десятиліть. Звісно, що сучасна дослідницька школа в історіографії нацистського окупаційного режиму не з'явилася «на порожньому» місці. Певний час автори 1990-х рр. ще виходили із російсько-більшовицької імперської історіографії. Водночас у своїх інтерпретаціях дослідники, скориставшись можливостями, що постали з відкриттям архівів, здебільшого тяжіли до національно орієнтованої моделі висвітлення тих подій. Значний поштовх цьому напряму було надано працями М. В. Ковалю [1; 2]. Його напрацювання й сьогодні продовжують впливати на тематику досліджень [3; 4; 5].

Зазначимо, що нові праці переважно зберігали описово-позитивістський підхід і створювалися на емпіричному рівні, прагнучи максимальної об'єктивності, що було зумовлено значною кількістю раніше сфальсифікованих або недостатньо досліджених фактів того періоду. Звісно, що на цьому етапі з'являлися праці із суто російсько-більшовицьким наративом, але вони вже не мали впливу на вітчизняну історичну науку.

Наступний етап сучасної історіографії 2010–2020-х рр. функціонує вже в абсолютно інших умовах. Вітчизняна історіографія інтегрується до міжнародних академічних дискусій, використовує підходи *genocide studies*, *memory studies*, історію повсякдення, мікроісторію та усну історію, новітні методи аналізу джерел. Змінилася сама постановка дослідницьких питань.

Таким чином, у терміні «пострадянська історіографія» інтегруються напрацювання двох різних інтелектуальних поколінь науковців, які використовують неоднакові методологічні підходи. Тому цей термін є некоректним у хронологічному підтексті та малопродуктивним у аналітичному плані.

Термін «пострадянська історіографія» створює ілюзію спільного наукового простору та є штучним. Після 1991 року розвиток історичної науки в незалежних державах колишньої російсько-більшовицької імперії

відбувався за різними векторами. У країнах Балтії історіографія достатньо оперативно була інтегрована до західноєвропейських дискусій про тоталітаризм, окупаційні режими та політику пам'яті. В Україні ж відбувалися процеси реконструкції нарративу «Великої Вітчизняної війни», активізувалися дослідження Голокосту та нацистського окупаційного режиму. А от у сучасній росії відбувалися процеси неорядянзації, мілітаризації та нарцисизму історичної пам'яті, посилення державного контролю над інтерпретаціями війни. Будь-яка критика імперського нарративу розглядається у тій країні як загроза колективній величі.

Окремої уваги заслуговує прихована репродукція російсько-більшовицької імперської оптики, яка міститься у цьому терміні. «Післярадянський» статус у визначенні цього терміна означає, що саме той період і є головною точкою відліку. У відповідності із цією логікою, національні наукові традиції не вважаються самостійними інтелектуальними суб'єктами, а є похідними від імперського центру.

Вживання терміна «пострадянський» у випадку України фактично консервує колоніальну рамку, в якій російсько-більшовицьке окупаційне минуле продовжує впливати на ідентичність наукового простору навіть після зникнення імперії. Репродукція імперської оптики відтворює російсько-більшовицьку інтерпретацію тих подій як «спільного досвіду», що нівелює особливості національного виміру воєнної історії.

Термін «пострадянська історіографія» є методологічно невизначеним, адже у ньому відсутні науково-теоретичні підходи і методи аналізу джерельної бази. Тому, термін «пострадянська історіографія» є політико-хронологічним маркером. Цей термін має небажану політичну конотацію, оскільки інтегрує наукові середовища, що перебувають по різні боки сучасного геополітичного протистояння. Для України, яка переживає повномасштабну війну такий термін є етично сумнівним, адже він сприяє неоімперській реабілітації російсько-більшовицького окупаційного нарративу.

Отже, використання терміна «пострадянська історіографія» у сучасних дослідженнях історії Другої світової війни є методологічно проблематичним з кількох причин. Він є хронологічно аморфним, некоректним, методологічно невиразним та базується на імперській оптиці. Такий термін приховує відмінності між вже сформованими та деколонізованими національними історіографіями тих незалежних держав, які змогли звільнитися з-під російсько-більшовицької окупації.

Крім того, у зазначеному словосполученні імпліцитно закладено квазіправове уявлення про «радянську владу», яке не відповідає історичним реаліям формування та функціонування окупаційної російсько-більшовицької імперської адміністрації, а також підпорядкованих їй колабораційних структур. Характер і практики діяльності цих утворень суттєво відрізнялися від формалізованих уявлень про так звану «радянську державність». З огляду на це, від використання зазначеного терміна в сучасних історичних дослідженнях необхідно відмовлятися.

Список використаних джерел

1. Коваль М. В. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939-1945 рр.). Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 336 с.
2. Коваль М. В. Друга світова війна і Україна (1939-1945 рр.). Історіософські нотатки. Київ : Інститут історії України НАН України, 1999. 75 с.
3. Гончаренко О. М. Функціонування окупаційної адміністрації Райхскомісаріату «Україна»: управлінсько-розпорядчі та організаційно-правові аспекти (1941-1944 рр.): монографія. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 600 с.
4. Гончаренко О. Голокост на теренах Райхскомісаріату «Україна» у вітчизняному історіографічному дискурсі (1941-2016 рр.). Дніпро–Переяслав-Хмельницький : Український інститут вивчення Голокосту «Ткума», 2017. 258 с.
5. Гончаренко О. М. Проблема колабораціонізму на теренах Райхскомісаріату «Україна» та військової зони окупації в сучасній вітчизняній історіографії: інституційне визначення змісту та форм співпраці, основні тенденції історичних реконструкцій (1991-2019 рр.) / НАН України. Ін-т історії України. К., 2020. 188 с.

МИХАЙЛЮК Юрій Олександрович,
начальник кафедри загальновійськових
дисциплін Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького,
доктор філософії зі спеціальності К2
«Безпека державного кордону»;
НЕПИЙВОДА Ярослав Сергійович,
курсант Національної академії
Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Процес формування ідентичності є важливою складовою загального вікового розвитку особистості – це поступовий перехід від невизначеної до зрілої ідентичності, що стає основою для формування впевненої, зрілої особистості. У процесі становлення особистості, коли людина перебуває «у пошуку себе» й формує власне ставлення до себе та інших, її ідентичність